

برای به کارگیری و استفاده مفید از هر علم یا موضوعی باید ابتدا آن را از دو جهت بررسی کرد: ۱. چرایی، ۲. چگونگی.

چرایی از این لحاظ که ما به چه دلیل علمی را یاد می‌گیریم، و چگونگی از آن جهت که وقتی فهمیدیم یادگیری آن چه لزومی دارد، باید چگونه آن را فرا گرفت و از آن استفاده کرد.

مثلاً ما وقت صرف می‌کنیم تا رانندگی یاد بگیریم؛ چرا؟ چون نیاز داریم. مثلاً در تعطیلات آخر سال با اتومبیل خود به سفر برویم (چرایی) و حال که نیاز داریم با اتومبیل خود به سفر برویم، لازم است که بدانیم چگونه از اتومبیل استفاده کنیم.

براین مینا، انسان برای وارد شدن در هر عرصه‌ای یا استفاده از هر چیزی باید حداقل آن را از حیث «چرایی» و «چگونگی» مورد بررسی قرار دهد، و تشخیص دهد. اولاً، چه نیازی دارد و ثانیاً، چگونه نیازش برطرف می‌گردد.

در مقاله قبلی دریی آن بودیم که چرا به علم ارتباطات نیازمندیم، که شامل تاریخچه این علم و در کل لزوم یادگیری آن می‌شد و در این مقاله به دنبال آنیم که اصلاً علم ارتباطات به چه کار می‌آید؟

تعریف ارتباط

بهترین و کامل‌ترین تعریف ارائه شده برای ارتباط عبارت است از: «فراگرد انتقال پیام از فرستنده به گیرنده، مشروط بر آن که در گیرنده پیام، مشابهت معنایی با معنای مورد نظر فرستنده ایجاد شود».

این تعریف چند ابهام دارد که اگر در قالب مثالی توضیح داده شود، این ابهامات برطرف می‌شود.

اگر بخواهیم نشریه «دیدار آشنا» را براساس این تعریف و به صورت جزء به جزء بررسی کنیم، به صورت زیر در می‌آید:

۱. پیام: تمامی عکس‌ها، تصاویر، نوشته‌ها و مقالات و به طور کلی هر چیزی که معنایی را به ذهن شما القا کند و شما بتوانید روی آن فکر کنید، پیام را تشکیل می‌دهد.

۲. فرستنده: تمامی افرادی که این پیام‌ها و معانی را تولید یا جمع‌آوری کرده‌اند تا به دست شما برسد؛ اعم از سردبیر، مقاله‌نویس، طراح، عکاس و....

۳. گیرنده: هرکس که مطالب «دیدار آشنا» به دست او برسد و یا حتی عکس روی جلد آن را

ببیند و بدین وسیله از روی آن عکس معنا و مفهومی را دریافت کند. که بر این اساس، شمایی که خواننده هستید، «گیرنده» نام می‌گیرید.

۴. مشابهت معنایی یا معنای مورد نظر فرستنده: مثلاً در این مقاله، فرستنده‌ای که بنده باشم، ولی «فراگرد» را در نوشته‌هایم به کار می‌برم، ولی گیرنده‌ای که شما باشید، معنای آن را نمی‌داند یا فراگرد را مترادف و هم‌معنی با «فرآیند» می‌پندارند که در این صورت مشابهت معنایی با معنای مورد نظر فرستنده صورت نگرفته است.

۵. فراگرد: در معنای لغوی، فراگرد دریای بزرگی را می‌گویند که در گرد عالم می‌گردد؛ ولی در اصطلاح ارتباطاتی به نوعی فرآیند دو جانبه می‌گویند؛ به عبارت دیگر، فرق فرآیند با فراگرد این است که در فرآیند، فقط یک فرستنده و یک گیرنده وجود دارد و پیام یا هر چیز دیگری از طرف فرستنده به گیرنده می‌رسد و دیگر ادامه نمی‌یابد. ولی در فراگرد، پیام یا هر چیز دیگر از طرف فرستنده به گیرنده می‌رسد و گیرنده دوباره پیامی را در جواب فرستنده می‌فرستد. به طور مثال در مدرسه، معلم (فرستنده) مطالب درسی را (پیام) به دانش‌آموزان (گیرنده) آموزش می‌دهد؛ اگر به همین حد اکتفا کنیم فرآیند آموزش را به شما نشان دادیم؛ ولی اگر در ادامه، دانش‌آموز، سؤالی از معلم بپرسد یا حتی جواب سؤال معلم خود را بدهد، بدین ترتیب نقش‌ها عوض می‌شود؛ به این صورت که معلم (گیرنده)، و دانش‌آموز (فرستنده) و جواب دادن به سؤال معلم (پیام) محسوب می‌شود. حال اگر این کار ادامه پیدا کند و نقش معلم و دانش‌آموزان چندین بار عوض شود و حتی دانش‌آموزان دیگری در کلاس با یکدیگر و با معلم خود ارتباط برقرار کنند، آنگاه ما با مفهوم فراگرد مواجه هستیم. بنابراین، «فراگرد» معنای وسیع‌تری نسبت به «فرآیند» دارد و به همین دلیل است که دریاهای بزرگ یا همان اقیانوس‌ها را «فراگرد» می‌نامند، چرا که آب اقیانوس‌ها دائماً در حال تغییر و جابه‌جایی و گردش هستند.

کاربرد تعریف ارتباطات

اگر ما این تعریف و معنی از ارتباطات را در زندگی خویش به کار بندیم، کمتر دچار ابهام و حتی شکست می‌شویم؛ چرا که بسیاری از اختلاف‌های فلاسفه، دانشمندان و حتی مردم کوچه و بازار بر

سر نفهمیدن درست پیام طرف مقابل است و اگر در این گونه موارد، ابتدا از آنچه که در سر داریم تعریف مطلوبی ارائه دهیم و مطمئن شویم که گیرنده یا طرف مقابل، پیام ما را درست فهمیده است، خیلی از سوء تفاهم‌ها برطرف می‌شود.

فرض کنید دانش‌آموزی که سر کلاس، سخنان معلم را متوجه نمی‌شود، برای حل این مشکل باید تشخیص دهد که مشکل مربوط به گیرنده است (مثلاً دانش‌آموز دیشب نخوابیده و اکنون هوشیار نیست) و یا مشکل از فرستنده است که خوب درس نمی‌دهد (مثلاً معلم، مشغولیت فکری دارد یا از دست شاگردانش عصبانی است و یا مشکلاتی از این قبیل) که در این صورت، دانش‌آموز خود به تنهایی می‌تواند با پرسیدن یک سوال درسی توأم با لبخندی نهفته در زیر لبان خود، مشکل خود و معلم را برطرف کند و یا حتی می‌تواند با استفاده از یک شوخی مناسب و به‌جا هم چرت خود را پاره کند و هم آخم یا عصبانیت معلمش را از بین ببرد و این یعنی به کارگیری «تکنیک‌های میان فردی ارتباطات» به منظور برقراری رابطه مناسب با دیگران؛ که در این‌جا به صورت بسیار ساده بیان شد.

مدل‌های ارتباطی

مدل، وسیله‌ای است که به منظور ساده‌تر کردن و عینی کردن یک موضوع به کار می‌رود. ما از طریق این یک مدل می‌توانیم یک پدیده را بهتر و همه جانبه‌تر درک کنیم. مدل، در علوم مختلفی چون جغرافیا، فیزیک، زیست‌... و از جمله ارتباطات کاربرد بسیار دارد.

در حوزه «مطالعات ارتباطی» نیز تاکنون، بسیاری از افراد و دانشمندان این زمینه به آرایه مدلی برای «ارتباطات» همت گمارده‌اند؛ اما آن‌طوری که در کتاب‌های «ارتباط شناسی» آمده، ارسطو اولین دانشمندی بوده که برای ارتباط، شبیهی از یک مدل را پیشنهاد کرد.

ارسطو در کتاب «مطالعه معانی بیان» می‌نویسد: «در هر ارتباطی، به سهولت و به خوبی می‌توان سه جزء مشخص و متمایز را از یک دیگر تشخیص داد. این سه جزء عبارت است از ۱. گوینده ۲. گفتار ۳. مخاطب».

مدل ارتباطی ارسطو را شاید بتوان به صورت زیر رسم کرد:

در حوزه میان فردی

۱. بررسی روش‌های طلایی برای موفقیت در برقراری ارتباط با دیگران
۲. چگونه با دیگران ارتباط غیر کلامی برقرار کرده و چگونه از آن استفاده کنیم

در حوزه جمعی

۳. رسانه چیست و چگونه عمل می‌کند؟
۴. سلطه رسانه‌ای صهیونیسم در آمریکا و جهان
۵. پیرامون تبلیغات و راه‌های تغییر دادن عقیده مردم به وسیله آن

پیش‌مدل ارتباط ارسطو

البته گرچه که این مدل نقص‌های زیادی دارد، از جمله این که معنای «فراگرد» در این مدل رعایت نشده است، اما به عنوان اولین دسته از مدل‌های ارتباطی، نسبتاً مطلوب به نظر می‌رسد.

سخنی با خواننده

حال که اندک اطلاعاتی از «علم ارتباطات» به دست آوردیم و چرایی و چگونگی این علم از دیدگانمان گذشت، به سراغ مسائل و دغدغه‌های این رشته می‌رویم. به همین منظور دورنمایی از موضوعاتی را که در آینده قصد داریم به آن‌ها بپردازیم در ذیل می‌آوریم تا از طریق تماس شما با دیدار آشنا و جهت‌دهی فکریتان در این بخش، از موضوعات مورد علاقه‌تان مطلع شده و بر اساس آن به ارائه مطلب در حوزه‌های پیشنهادی شما بپردازیم تا معنای فراگرد و اصل دو طرفه بودن را نیز در این مجموعه مقالات رعایت کرده باشیم. پس برای شروع فعلاً چند موضوع را برای انتخاب، پیشنهاد می‌کنیم:

کاربرد مطالعات ارتباطات

محمدتقی تفرجی

